

Vajda Júlia

„Ez ama szövetségnek jele”

Egy kiállításlátogató merengései

És látá az Úr, hogy megsokasult az ember gonoszsága a földön, és hogy szíve gondolatának minden alkotása szüntelen csak gonosz. Megbáná azért az Úr, hogy teremtette az embert a földön, és bánkódék az ő szívében. És monda az Úr: Eltörölöm az embert, a kiti teremtettem, a földnek színéről; az embert, a barmot, a csúszó-mászó állatokat, és az ég madarait; mert bánom, hogy azokat teremtettem. De Noé kegyelmet talála az Úr előtt.” (Móz. I. 6. 5–8.)

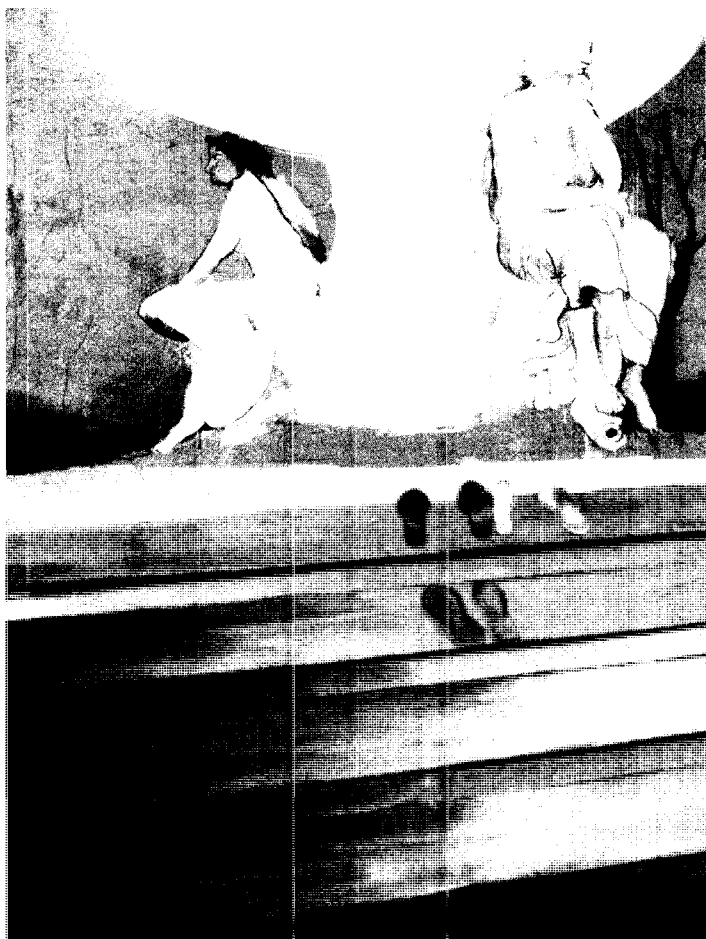
196x280 centiméteres, fekete tábla, rajta méteres fehér betűk: JUDE. Zsidó. Ki firkálta ezt a falra? És miért? A soá jut róla eszembe, ahogy megyek felfelé a lépcsőn. A zsinagóga mellett jöttem be az utcáról. Egy emelettel lejjebb emléktábla hívta fel a figyelmemet arra, amit már megint elfelejtettem, hogy a mai múzeum épületének helyén állt egykor Herzl Tivadar szülőháza. Az utolsó emelethez közeledem. A fejem felett lóg a felirat. Mászt nem látok. Csak antiszemita tartalommal szokás ezt a szót a falra firkálni, jut eszembe ismét. De ez most a Zsidó Múzeum. A vészorkorszakra akarnak emlékeztetni velem? „Minden nézőpontra kívül, minden nézőpontra felett: ez az állás egyben az esztétikai látás eszményi helyét jelöli ki számunkra. Értéksemleges, érzelemmentes látásmódot feltételez, s ez az a nézőpont, ahonnan a legkisebb érzelmi impulzus ér hozzánk: az el nem kötelezettek pozíciója. SI-LA-GI képének legfőbb üzenete, hogy mi is lehetünk el nem kötelezettek, ha akarjuk. Ilyenkor a Jude csendes, nyugodt festmény – és mélyen vallásos” – értelmezi a képet a mellette lévő szöveg¹. „Minden nézőpontra kívül, minden nézőpontra felett” – ott kellene lennem? Szégyelljem magam, amiért nem tudom ezt az érzelemmentes, értéksemleges látásmódot felvenni? Hová álljak, hogy fel tudjam venni az el nem kötelezettek nézőpontját?

Ameddig ez nem megy, ha már felértem, körbe is nézhetek. Jobbra fekete-fehér kép, nyilván Fehér László festménye. Férfiak állnak nekünk háttal egy fal előtt. Néhányon kapedli, de van kalap,

srámlis és hosszú befont pajesz is. Nyilván zsidók állnak a Siratófal, a panaszfal előtt. Kit siratnak? A Templom lerombolására emlékeznek? Vagy a kiállítás felütésének szellemében a soában elpusztult szeretteiket?

Vele szemben az egész falat betöltő installáció. A felső sorban „VELETEK”, olvassuk, fegyverekből kirakva. Alatta „ÉS MAGZATOTOKKAL”, fehér műanyag pohárkákból, melyekből apró kis zöld növénykék lógnak ki. Talán utalás Isten és a zsidók szövetségére? „Szövetséget kötök ti veletek, hogy soha ezután el nem vész özönvíz miatt minden test, és soha nem lesz többé özönvíz a földnek elvesztésére.” (Móz. I. 8. 11.) A szavak mindenképp a szövetségre utalnak. Hísz ez a szokásos bibliai fordulat. Talán a növénykék is. Talán olajfalevelek nőnek ki a pohárkákból. Olyanok, mint amelyet a galamb hozhatott szájában Noénak. No de a fegyverek? Az íjak, nyilak, bárdok, puskák? Talán megint a soá? De hát a kiállítás címe Noé szövetsége. Nem, ez az installáció nem utalhat a soára. A kép mellett, akárcsak az összes többinél, itt is

Herczeg Nándor: Szökőkút III.

hosszú szöveg. „Hiába vagyunk teremtményei az Úrnak, ha nem tudunk a felettünk álló, s nem pusztán a saját belátásunkra támaszkodó minta szerint megváltozni és újjászületni, akkor kiesünk a lelkünket megváltó, megtisztító üdvtörténetből és elkárhozunk”, értelmezik számunkra a képet². „Az emberiség fegyverrel írta és írja, alakította és alakítja történetét és történelmét, holott az is írva van a Bibliában, hogy 'De a ti véreteket, amelyben van a ti éltetek, számon kérem, számon kérem minden állattól, azonképpen az embertől, kinek-kinek atyjafiától számon kérem az ember életét.' (Móz. I. 9.5.)”³. Szerintük az installáció tehát a Noéval kötött szövetségnek erre a pontjára utal, ahol az emberi vér kiontása miatti elkárhozásról van szó – arról, hogy aki nem tud megtisztulni, az elkárhozik. Sőt nem csak elkárhozik, mert: „'Aki embervért ont, annak vére ember által ontassék ki, mert Isten

a maga képére teremté az embert.' (Móz. I. 9.6.)” olvassuk tovább.

Aztán Erdélyi Gábor 116 csepp című képe: 140x230 centiméternyi tiszta kékség. Víz. Esővíz. Özönvíz. Szép. Jólesik rajta nyugtatni a szemet. Ugyanakkor szomorú a gondolat, hogy az özönvíz lepte föld a maga kékségével talán sokkal szebb lehetett. Ha hinnék benne, érteném Istent, amiért el akarta pusztítani teremtményét. Ha a maga képére teremtette, nem lehet jó az általa nyújtott tükörbe belenézni.

De hát miről is szól végül a kiállítás? Egyre szaporodnak a Noé szövetségére való utalások. Gáyor Tibor lila-fehér diptichonja például a szivárványt idézi: „Szövetséget kötök ti veletek, hogy soha ezután el nem vész özönvíz miatt minden test; és soha sem lesz többé özönvíz a földnek elvesztésére. És monda az Isten: Ez a jele a szövetségnek, melyet én örök időkre szerzek közöttem és ti közöttetek, és minden élő állat között, mely ti veletek van: Az én ívemet helyeztetem a felhőkbe, s ez lesz jele a szövetségnek közöttem és a föld között. És lésszen, hogy mikor felhővel borítom be a földet, meglátszik az ív a felhőben.” (Móz. I.9.12–14.) Isten tehát a felhőbe helyezte a szivárvány ívét a szövetség jeléül. Sőt azért, hogy ne feledkezessen meg róla többé. S ígéretéről sem, hogy nem lesz többé vízözön: „És megemlékezem az én szövetségemről, mely van én közöttem és ti közöttetek, és minden testből való élő állat között; és nem lesz többé a víz özönné minden testnek elvesztésére. Azért legyen tehát az ív a felhőben, hogy lássam azt és megemlékezzem az örökkévaló szövetségről Isten között és minden testből való élő állat között, mely a földön van.” (Móz. I. 9. 15–16.)

Morbid gondolataimra Gerber Pál képe jól rímel. „Isten a szövetségesünk” a címe, s a fekete-fehér kép – számomra – a gyászról szól. Fekete, sötét, letakart – talán elsötétített ablak, talán oltár, körülötte szépen elrendezett lepel, fátyol. Ilyen gyászos lenne Istennel kötött szövetségünk?

Nem lévén hívatott a képeknek műértői szemmel való megítélésére, s azért jöttem, hogy írjak róla, leginkább a kiállítás üzenete foglalkoztat. „A második hónapban pedig, a hónap huszonhetedik napján megszárad a föld. És szóla az Isten Noénak, mondván: Menj ki a bárkából te és a te feleséged, a te fiaid, és a te fiaid feleségei te veled. Minden vadat, mely veled van, minden testből, madarat, barmot, és minden földön csúszó-mászó ál-

latot vígy ki magaddal, hogy nyüzsögjenek a földön, szaporodjanak és sokasodjanak a földön. Kiméne azért Noé és az ő fiai, az ő felesége, és az ő fiainak feleségei ő vele. Minden állat, minden csúszó-mászó, minden madár, minden a mi mozog a földön, kijöve a bárkából az ő neme szerint. És oltárt építe Noé az Úrnak, és vőn minden tiszta állatból és minden tiszta madárból, és áldozék égő-áldozattal az oltáron.” (Móz. I. 8. 14–20.) Az özönvízből megmenekült Noé Istennek áldozott égő-áldozattal. „És megérezé az Úr a kedves illatot, és monda az Úr az ő szívében: Nem átkozom meg többé a földet az emberért, mert az ember szívének gondolatja gonosz az ő ifjúságától fogva; és

többé nem veszem el mind az élő állatot, mint cselekedtem. Ennekutánna míg a föld léssen, vetés és aratás, hideg és meleg, nyár és tél, nap és éjszaka meg nem szünnék. Azután megáldá Isten Noét és az ő fiait, és azt mondá nekik: Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet.” (Móz. I. 8. 22. – 9.1.) Isten tehát azt is megígérte, hogy nem átkozza meg többé a földet az emberért, legyen az ember bármily gonosz is.

Ám az első kép a soá kontextusába helyezte az összes többit. Mindazokat, amelyek Isten és Noé szövetségére utalnak. Az lenne hát az üzenet, hogy a soá valójában az isteni ígélet megszegése, özönvíz? Büntetés, melyet az emberiség azzal érdemelt

ki, hogy megszegve az isteni parancsot, embervért ontott ki? S vére ezért ontatott ki ember által? S hogy Isten, jó szokása szerint, a soában saját választott népét büntette így? S hogy mi mind, akik túléltük, Noé családja lennénk? Csak nehogy az jusson eszünkbe, hogy égő áldozatot, holokaustot mutassunk be.

JEGYZETEK

1 Részlet a katalógus szövegéből. SI-LA-GI képéről Készman József írt. In: Noé Szövetsége – Zsidó Múzeum Budapest. 2002. január 10–február 8. Szerkesztette: Bálványos Anna. Kiadta: Magyar Zsidó Kulturális Egyesület. 49. old.

2 Részlet a katalógus szövegéből. Bukta Imre Veleték és magzatai-tokkal című képéről Novothy Tihamér írt. 11. old.

3 Uo.

Gerber Pál: Isten a szövetségésünk